

«Το τοπίο της Πρέσπας μέσα στον χρόνο»

Αποτελέσματα εργαστηρίου συμμετοχικού σχεδιασμού
«Το τοπίο της Πρέσπας μέσα στον χρόνο»

Φεβρουάριος 2022

Το **έργο** «Εργαλεία συμμετοχής πολιτών στο σχεδιασμό πολιτικών για το τοπίο» υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος Active citizens fund, με φορέα υλοποίησης το Μεσογειακό Ινστιτούτο για τη Φύση και τον Άνθρωπο και εταίρο την Εταιρία Προστασίας Πρεσπών.

Το **πρόγραμμα** Active citizens fund, ύψους € 12εκ, χρηματοδοτείται από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία και είναι μέρος του χρηματοδοτικού μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) περιόδου 2014 - 2021, γνωστού ως EEA Grants. Το πρόγραμμα στοχεύει στην ενδυνάμωση και την ενίσχυση της βιωσιμότητας της κοινωνίας των πολιτών και στην ανάδειξη του ρόλου της στην προαγωγή των δημοκρατικών διαδικασιών, στην ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά και στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τη διαχείριση της επιχορήγησης του προγράμματος Active citizens fund για την Ελλάδα έχουν αναλάβει από κοινού το Ίδρυμα Μποδοσάκη και το SolidarityNow. Διαβάστε περισσότερα εδώ: www.activecitizensfund.gr.

1. Το τοπίο της Πρέσπας και το έργο LPPT

Η αξία και η σημασία του τοπίου της Πρέσπας, που αποτυπώνει τη σχέση των ανθρώπων της περιοχής με τον τόπο και τη φύση του, αναγνωρίζεται τόσο στις επίσημες κρατικές πολιτικές όσο και στις προτιμήσεις των επισκεπτών. Η εικόνα των λιμνών, του Αγ. Αχιλλείου και των βουνών που περιβάλλουν τις λίμνες είναι εμβληματική. Ποιο είναι όμως αυτό το τοπίο και πώς διαμορφώθηκε; Ποιοι παράγοντες επηρέασαν την εξέλιξή του; Ποια είναι η διαχείρισή του και ποιες πολιτικές το επηρεάζουν σήμερα;

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, που η Ελληνική Πολιτεία έχει κυρώσει ήδη από το 2010 με τον ν.3827, ορίζει το τοπίο ως κοινό αγαθό που διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση φύσης και ανθρώπου και επηρεάζει την ευημερία και ποιότητα ζωής των κατοίκων. Στην Ελλάδα, μέχρι σήμερα, δεν υπάρχει ολοκληρωμένη στρατηγική για το τοπίο και δεν έχουν θεσμοθετηθεί τα κατάλληλα εργαλεία για τη συμμετοχή των πολιτών.

Στο MedINA και την ΕΠΠ, πιστεύουμε ότι οι κάτοικοι της περιοχής που ζουν τον τόπο και οι άνθρωποι που εμπλέκονται στην εφαρμογή πολιτικών σε τοπικό επίπεδο διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του τοπίου, επομένως χρειάζεται να εμπλέκονται ενεργά στη διαχείρισή του.

Γι' αυτόν τον σκοπό έχουμε ξεκινήσει την υλοποίηση του έργου «*Εργαλεία συμμετοχής πολιτών στο σχεδιασμό πολιτικών για το τοπίο*» (έργο LPPT), με τη χρηματοδότηση του Active Citizens Fund (EEA grants από Ισλανδία, Λιχτενστάιν και Νορβηγία) που έχει ως στόχο να υποστηρίξει την ενεργό συμμετοχή των πολιτών και των τοπικών φορέων στον σχεδιασμό και τη διαχείριση του τοπίου του Δήμου Πρεσπών. Μέσα από το έργο αυτό επιχειρούμε να στήσουμε μια διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού και πραγματοποιούμε μια σειρά δράσεων με σκοπό να ενημερώσουμε και να ευαισθητοποιήσουμε τους κατοίκους και τους φορείς και να καταγράψουμε τη σημασία που έχει για αυτούς το τοπίο της περιοχής, καθώς και τις απόψεις τους για το πώς θέλουν να είναι στο μέλλον.

2. Το πρώτο συμμετοχικό εργαστήριο (Ιούλιος 2021)

Σε αυτό το πλαίσιο πραγματοποιήθηκε το εργαστήριο συμμετοχικού σχεδιασμού «Το τοπίο της Πρέσπας μέσα στον χρόνο», την Πέμπτη, 29 Ιουλίου 2021, στον Λαιμό Πρεσπών. Στόχος του εργαστηρίου ήταν να συζητήσουμε για το τοπίο των Πρεσπών, για το πώς άλλαξε μέσα στις τελευταίες δεκαετίες και ποιοι παράγοντες επηρέασαν αυτές τις αλλαγές. Προσκλήθηκαν κάτοικοι της περιοχής και στελέχη υπηρεσιών που εμπλέκονται στον σχεδιασμό και τη διαχείριση πολιτικών, παραγωγικών φορέων, περιβαλλοντικών και πολιτιστικών συλλόγων, και συμμετείχαν τελικά 32 άτομα.

Εικόνα 1: Στιγμιότυπα από το εργαστήριο της Πέμπτης 29 Ιουλίου 2021 στον Λαιμό Πρεσπών

Αρχικά έγινε η παρουσίαση του έργου και η περιγραφή της διαδικασίας του εργαστηρίου. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες/τραπέζια και αναζήτησαν στη «βιογραφία» των Πρεσπών τα σημερινά σημάδια της στο τοπίο. Με τη βοήθεια ενός συντονιστή ανά τραπέζι καταγράφηκαν οι αλλαγές που έχει υποστεί το τοπίο με την πάροδο των χρόνων, όπως τις ανέφεραν οι συμμετέχοντες. Συγκεκριμένα, προσδιορίστηκαν χωρικά, ως σημεία πάνω σε χάρτη της περιοχής, και καταγράφηκαν κατά το δυνατόν για κάθε αλλαγή οι εξής παράμετροι:

- Γεωγραφικό σημείο αλλαγής
- Περιγραφή αλλαγής
- Χρόνος και διάρκεια αλλαγής
- Από ποιους έγινε, ποιοι εμπλέκονται;
- Ποιες είναι οι αιτίες της αλλαγής και οι παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτή;

Την παρουσίαση του έργου πραγματοποίησε ο χωροτάκτης Θύμιος Δημόπουλος, συντονιστής του έργου εκ μέρους του MedINA, ενώ το πρακτικό μέρος του εργαστηρίου συντονίστηκε από τη χωροτάκτη-πολεοδόμο Αγγελική Φουτρή (MedINA) με τη συνεργασία του βιολόγου-ορνιθολόγου Γιώργου Κατσαδωράκη, επιστημονικού συμβούλου της ΕΠΠ.

3. Ανάλυση αποτελεσμάτων

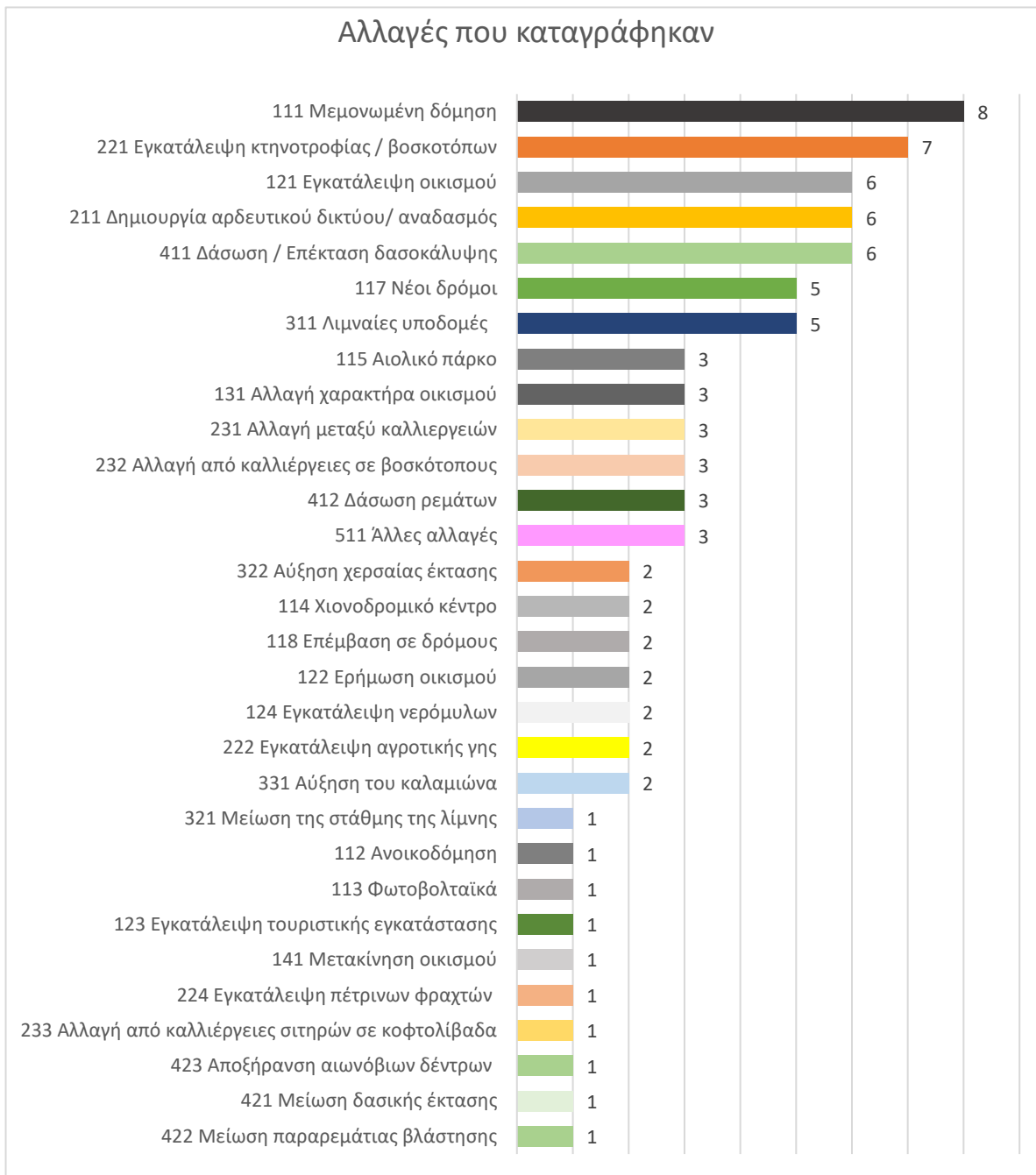
Τα αποτελέσματα από τις τρεις ομάδες, μαζί με τα σημεία που καταγράφηκαν, συγκεντρώθηκαν από την ομάδα του έργου και με τη βοήθεια των χαρτών αποτυπώθηκαν ως γεωχωρικά σημεία για την περαιτέρω ανάλυσή τους. Παρακάτω παρουσιάζονται οι καταγεγραμμένες αλλαγές κάθε ομάδας, καθώς και οι αιτίες τους, όπως αναφέρθηκαν κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου.

3.1. Αλλαγές στο τοπίο

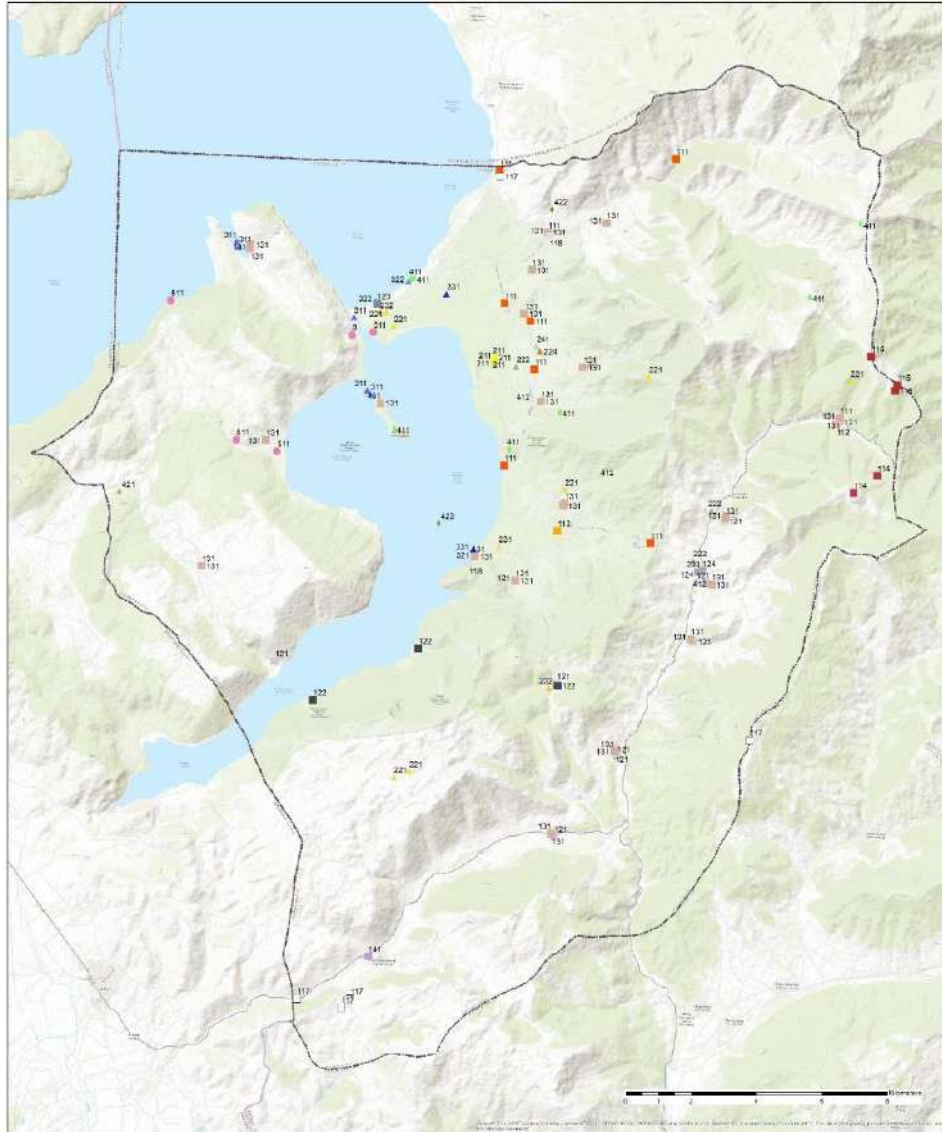
Οι αλλαγές κατηγοριοποιήθηκαν και κωδικοποιήθηκαν σε ομάδες αλλαγών που περιγράφουν παρόμοιες διαδικασίες. Για παράδειγμα, οι διάφορες αλλαγές που καταγράφηκαν και αφορούσαν τη δόμηση μεμονωμένων κτιρίων σε διάφορα σημεία καταγράφηκαν ως Μεμονωμένη Δόμηση, ενώ οι διάφορες κατασκευές που έχουν γίνει στις λίμνες, όπως η πεζογέφυρα του Αγ. Αχιλλείου, οι πλωτές προβλήτες κ.ά., συγκεντρώθηκαν στην κατηγορία Λιμναίες Υποδομές. Συνολικά διαμορφώθηκαν 30 κατηγορίες που εμπεριέχουν όλες τις αλλαγές.

Οι κατηγορίες που σημειώθηκαν περισσότερες φορές είναι η Μεμονωμένη Δόμηση (111), η Εγκατάλειψη κτηνοτροφίας / βοσκοτόπων (221), η Δάσωση / Επέκταση δασοκάλυψης (411), και η Εγκατάλειψη των οικισμών (121) (μετρώντας τις φορές που αναφέρθηκε ως αλλαγή και όχι τον αριθμό των οικισμών που αναφέρονται). Η δημιουργία του αρδευτικού δικτύου (211) αναφέρθηκε τρεις φορές αλλά αφορά σε μια αλληλουχία αλλαγών που κρίθηκε σκόπιμο να διαχωριστούν. Η δάσωση των ρεμάτων (412) αναφέρθηκε ξεχωριστά από τη δάσωση σε άλλες περιοχές και καταγράφηκε ως ξεχωριστή κατηγορία. Αλλαγές που αφορούν είτε πρακτικές (Απώλεια παραδοσιακών πρακτικών) είτε δράσεις που δεν έχουν ορατό αποτύπωμα στο τοπίο (Δράσεις ανάδειξης Βυζαντινών μνημείων) κατηγοριοποιήθηκαν ως Άλλες αλλαγές (511). Στο διάγραμμα 1 παρουσιάζεται η κατηγοριοποίηση και κωδικοποίηση των αλλαγών και οι φορές που καταγράφηκαν.

Αλλαγές που καταγράφηκαν

Διάγραμμα 1: Κατηγοριοποίηση και κωδικοποίηση αλλαγών στο τοπίο που καταγράφηκαν στο εργαστήριο

Legend

Καταγεγραμμένες αλλαγές

- ▲ Δάσος πολιτιστής
- Μεμονωμένη δόμηση
- ▲ Ανεικονιζόμενη
- Φωτοβελτιστικά
- Χονδρικό κέντρο
- Αέθλι παρκά
- Νέοι δρόμοι

- Επίβλεψη σε ερόσους
- Εγκατάσταση ενεργού
- Εργασιακή οικιστική
- Εγκατάσταση τετραμυλίων
- Αλλαγή χαρακτήρος οικισμού
- Μετακίνηση οικισμού
- Δημιουργία ορεινών/απεικονιστικών

- Εγκατάσταση κτιριακών / βασικών
- ▲ Εγκατάσταση εκκλησιών
- Εγκατάσταση πετρινών φρεστών ανάμεσα στα χωράφια
- ▲ Αλλαγή μεταξύ καλλιερπειών
- ▲ Αλλαγή από καλλιέρπειες σε βοσκότοποις
- ▲ Αλλαγή από καλλιέρπειες σε κερειόφυλλα
- ▲ Διατήρηση καλλιερπειών
- ▲ Δημιουργία λιμένων υποδομικών

- ▲ Μείωση της στήθης της λίανης
- ▲ Αύξηση χερσαίας έκτασης
- ▲ Αύξηση του καλοκαινίου
- Δασοποίηση / Επικρασία δασοκλιμής
- Δάσωση ρεμάτων
- Μείωση διακεκομμένης δάσωσης
- Μείωση παραρτηματικής βλάστησης
- Απομόρφωση συσχετισμένων δασών

Χάρτης με τα σημεία των αλλαγών που σημειώθηκαν κατά το εργαστήριο ανά κατηγορία

3.2 Αιτίες

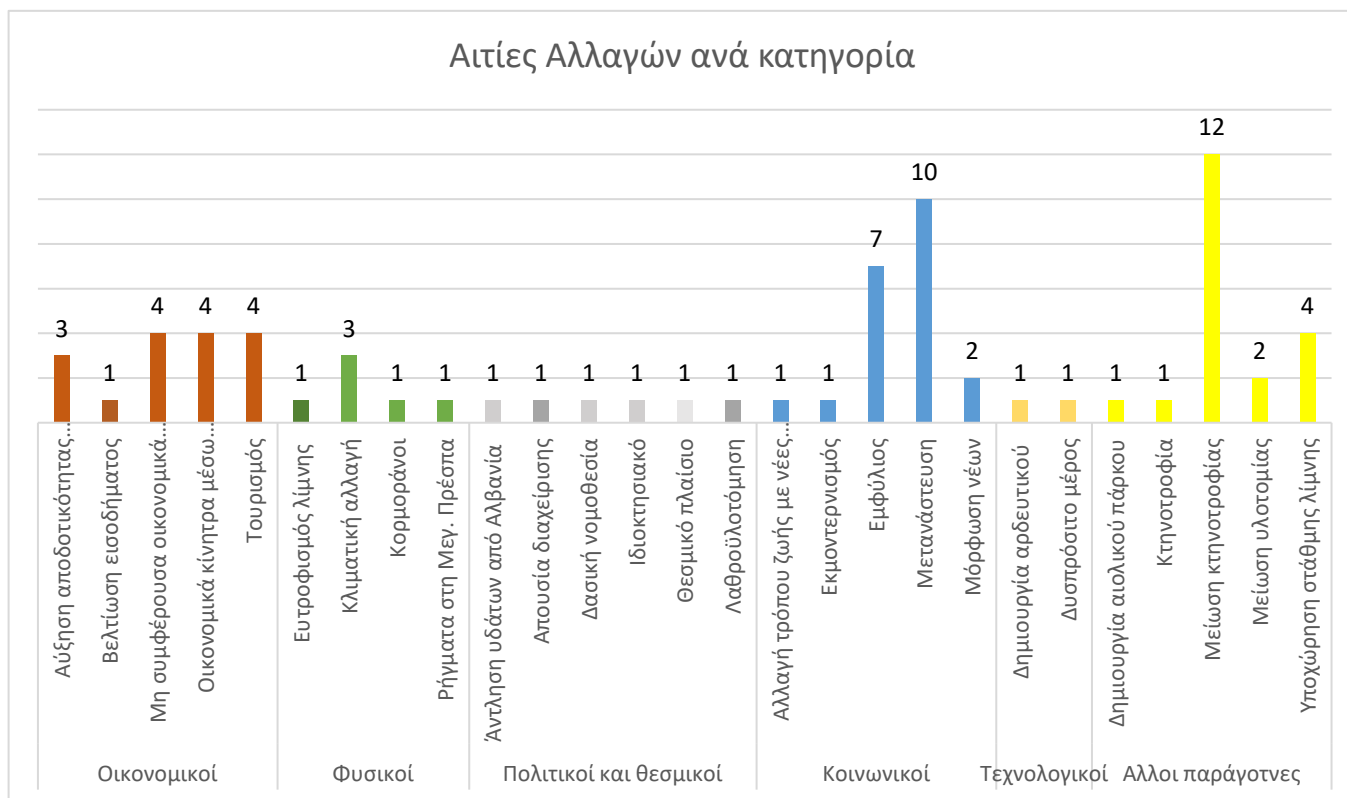
Σε 46 περιπτώσεις αναγνωρίστηκαν οι αιτίες που συνέβαλαν στις αλλαγές που καταγράφηκαν στο εργαστήριο και κατηγοριοποιήθηκαν σε 26. Από αυτές, οι κύριες είναι η μείωση της κτηνοτροφίας που σχετίζεται με διάφορες ευρύτερες κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές, ενώ η μετανάστευση και ο εμφύλιος σχετίζονται βασικά με την εγκατάλειψη των οικισμών, την ερήμωση ορισμένων εξ αυτών και την αλλαγή του χαρακτήρα τους.

Διάγραμμα 2: Παράγοντες που σχετίστηκαν με τις αλλαγές που καταγράφηκαν

Αναλύοντας περαιτέρω τις απαντήσεις για τα αίτια των αλλαγών, μπορούμε να τις κατηγοριοποιήσουμε σε οικονομικούς, φυσικούς, πολιτικούς-θεσμικούς, κοινωνικούς και τεχνολογικούς παράγοντες, καθώς και σε άλλες αλλαγές που καταγράφονται ως παράγοντες που επιφέρουν νέες μεταβολές. Οι κοινωνικοί παράγοντες αποτελούν τους σημαντικότερους καταλύτες των μεταβολών, κατά τους ερωτηθέντες, ενώ ακολουθούν οι οικονομικοί.

Η μείωση της κτηνοτροφίας αποτελεί μια αλλαγή που αναφέρθηκε και ως αιτία άλλων περαιτέρω μεταβολών. Αναζητώντας τους παράγοντες που οδήγησαν στη μείωση της κτηνοτροφίας οι ερωτηθέντες αναφέρουν ότι δεν ήταν συμφέρουσα οικονομικά η εκμετάλλευση, ότι η δυσκολία πρόσβασης στους βοσκοτόπους αποθάρρυνε τους κτηνοτρόφους, ενώ συνδέουν επίσης με το φαινόμενο τη μετανάστευση και τη μόρφωση των νέων. Με αυτήν την παραδοχή μπορούμε να κάνουμε μια αναγωγή των απαντήσεων, όπου η μετανάστευση και η οικονομική αδυναμία αποτελούν τους βασικούς παράγοντες των μεταβολών στην Πρέσπα. Μια ακόμη αλλαγή που έχει καταγραφεί και ως αιτία άλλων αλλαγών είναι η υποχώρηση της στάθμης των λιμνών που, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στο εργαστήριο, οφείλεται στην κλιματική αλλαγή, στην πολιτική άντλησης υδάτων από την Αλβανία το 1970 ως 1990 καθώς και από πιθανά ρήγματα στη Μεγάλη Πρέσπα.

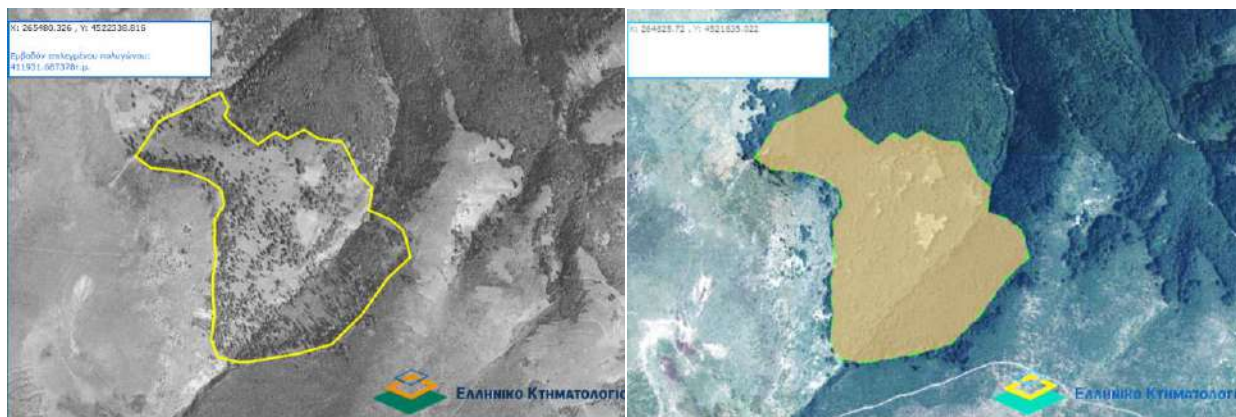
Διάγραμμα 3: Κατηγοριοποίηση αλλαγών

4. Συμπεράσματα

Συνθέτοντας όλες αυτές τις πληροφορίες μπορούμε να αποδώσουμε το πώς αντιλαμβάνονται συνολικά οι συμμετέχοντες του εργαστηρίου τις αλλαγές στο τοπίο του Δήμου Πρεσπών.

Μείωση της κτηνοτροφίας - Δάσωση περιοχών:

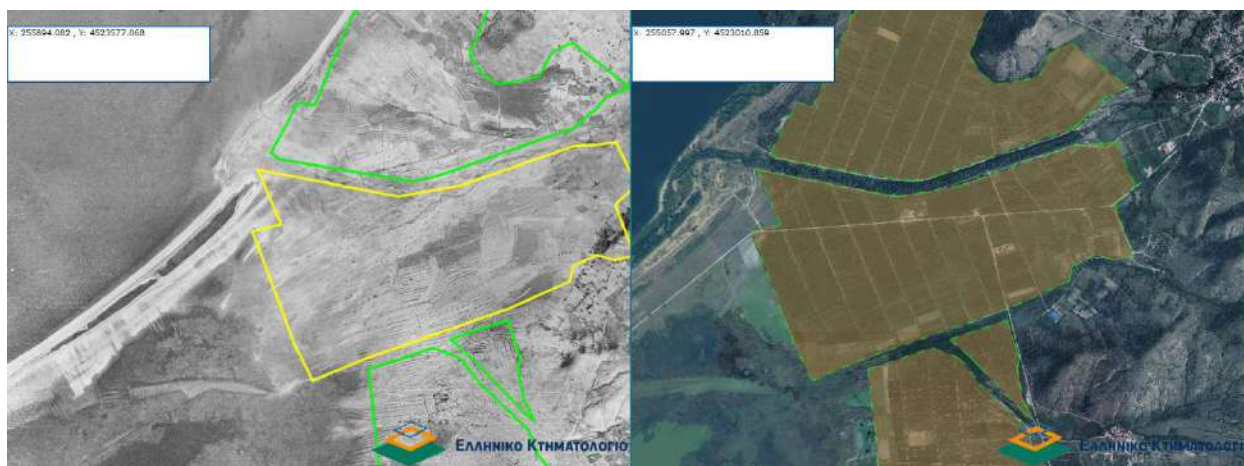
Η κύρια αλλαγή που καταγράφηκε είναι η μείωση της κτηνοτροφίας και η πύκνωση - επέκταση της δασικής βλάστησης που επακολούθησε. Η αλλαγή γίνεται αισθητή από τη δεκαετία του 1980 ως και σήμερα, αν και υπάρχουν περιοχές που έχει ξεκινήσει από τη δεκαετία του 1950. Αφορά διάφορες περιοχές, από το βόρειο τμήμα της Μικρής Πρέσπας γύρω από τη Βρωμολίμνη, τις περιοχές στα ορεινά των οικισμών (πάνω από τον Λευκώνα, γύρω από την Καλλιθέα, γύρω-πάνω από το Πλατύ, κοινοτικό δάσος Σφήκας, Λάιστα - Αγ. Γεώργιος) μέχρι τα ψηλά στα υπαλπικά λιβάδια. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στα ρέματα, ενώ συχνή αλλαγή που αναφέρεται μαζί με τη μείωση της κτηνοτροφίας είναι και η μείωση της υλοτόμησης. Στις αιτίες που εντοπίζουν οι κάτοικοι και οι φορείς της περιοχής για τη μείωση της κτηνοτροφίας είναι η οικονομική απόδοση της δραστηριότητας, σε συνδυασμό με τις ευκαιρίες μετανάστευσης, η δυσκολία πρόσβασης και οι νέες δυνατότητες που έχουν οι νέοι μέσω της μόρφωσης. Ακόλουθα, στη δάσωση αυτών των περιοχών όπου μειώνονται η κτηνοτροφία και η υλοτόμηση συμβάλλει η απουσία διαχείρισης και η δασική νομοθεσία. Ως άμεσα εμπλεκόμενοι σε αυτή την αλλαγή σημειώνονται οι κτηνοτρόφοι, μετακινούμενοι και μη, οι οποίοι μειώνουν ή εγκαταλείπουν τη δραστηριότητα, καθώς και οι κάτοικοι και οι υλοτόμοι που μειώνουν την ξύλευση.

Εικόνα 2: Αλλαγή από λιβάδια όπου ασκείται κτηνοτροφία σε δάσος στην περιοχή Ποτίστρες στην κοινότητα Αγ. Γερμανού. Αεροφωτογραφία της ΓΥΣ από το 1945 στα αριστερά και η ίδια περιοχή το 2015. Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο

Αναδασμός, δημιουργία αρδευτικού δικτύου και συνοδά έργα:

Σε μια περιοχή που εκτείνεται στο μεγαλύτερο πεδινό κομμάτι της ανατολικής πλευράς της λεκάνης της Πρέσπας και σε μια περιορισμένη έκταση της δυτικής πλευράς, οι συμμετέχοντες κατέγραψαν μια αλληλουχία αλλαγών που μετέβαλαν το αγροτικό τοπίο. Ξεκινώντας με τον εγκιβωτισμό χειμάρρων (1956-1957) και τον αναδασμό (1959-1961) τη δεκαετία του 1950, η αλλαγή συνεχίστηκε με ισοπεδώσεις, αποστραγγίσεις και, εν τέλει, κατασκευή του αρδευτικού δικτύου και του δικτύου των αγροτικών δρόμων, που ολοκληρώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Άμεση συνέπεια αυτών των αλλαγών είναι η συνολική αλλαγή μορφής, βλάστησης, δομής και ανάγλυφου του κάμπου, ενώ παράλληλα καταγράφηκε και μείωση των δέντρων ανάμεσα στα χωράφια. Οι συμμετέχοντες αναγνώρισαν ως βασικό εμπλεκόμενο το Υπουργείο Γεωργίας, με την περαιτέρω εμπλοκή κατασκευαστικών εταιριών στα έργα και των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ) ως χρηματοδότη. Ο λόγος που εντοπίστηκε για αυτές τις αλλαγές ήταν η αύξηση της αποδοτικότητας της γεωργίας. Σήμερα η περιοχή αναμένεται να αλλάξει άλλη μια φορά, με το τέλος των ανοιχτών καναλιών και την κατασκευή κλειστών υπόγειων σωλήνων, με τη μετατροπή του συστήματος άρδευσης σε στάγδην που μόλις αρχίζει.

Εικόνα 3: Αλλαγή συστήματος καλλιέργειας στον κάμπο του Λαιμού, μέσω της δημιουργίας του αρδευτικού δικτύου και των έργων αποστράγγισης, εξομάλυνσης εδαφών και αναδασμού που προηγήθηκαν. Αεροφωτογραφία της ΓΥΣ από το 1945 στα αριστερά και η ίδια περιοχή το 2015. Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο

Εγκατάλειψη και αλλαγή του χαρακτήρα των οικισμών:

Πολλοί από τους συμμετέχοντες αναφέρθηκαν στην εγκατάλειψη που είναι εμφανής στους οικισμούς και στην απώλεια του χαρακτήρα τους, αλλαγή που χαρακτηρίζει όλους τους οικισμούς πλην της Κρυσταλλοπηγής, η οποία μεταφέρθηκε από την αρχική της θέση. Ονομαστικά αναφέρθηκαν οι οικισμοί της κοιλάδας του Λαδοπόταμου, όπως το Ανταρτικό που είχε ως και 3500 κατοίκους προπολεμικά, και η Οξυά. Η εγκατάλειψη γίνεται αισθητή από τη δεκαετία του 1950, μετά τον εμφύλιο, ο οποίος καταγράφεται ως η κύρια αιτία, και δευτερευόντως τη δεκαετία του 1970, με το ευρύτερο κύμα μετανάστευσης προς τις πόλεις και το εξωτερικό. Άμεση συνέπεια όλων των παραπάνω είναι η εγκατάλειψη των κτιρίων και η μείωση του αποθέματος της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Αυτή η αλλαγή συνδέεται με την αλλαγή του χαρακτήρα των οικισμών που αφορούσε σε γκρέμισμα παλιών πέτρινων κτιρίων, προσθήκες και κτίσιμο νέων με ξένη μορφολογία προς την παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Η αλλαγή αυτή συνέβη μετά τη δεκαετία του 1990 και ως παράγοντες καταγράφονται, πέρα από την εγκατάλειψη, οικονομικά κίνητρα μέσω «σεισμοδανείων», βελτίωση του εισοδήματος και αλλαγή του τρόπου ζωής με νέες ανάγκες. Ως άμεσα εμπλεκόμενοι προσδιορίστηκαν οι κάτοικοι που μετανάστευσαν αλλά και οι κάτοικοι που έκαναν τις επεμβάσεις στα κτίρια.

Εικόνα 4: Ερήμωση του οικισμού Σφήκα και μετατροπή σε βοσκότοπο. Αεροφωτογραφία της ΓΥΣ από το 1945 στα αριστερά και η ίδια περιοχή το 2015. Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο

Ερήμωση οικισμών:

Σε ορισμένες περιπτώσεις υπήρξε πλήρης εγκατάλειψη των οικισμών και ερήμωσή τους, όπως στην περίπτωση των Κρανιών, Δόξας και Σφήκας. Στην περίπτωση της Κρυσταλλοπηγής είχαμε μετακίνηση του αρχικού οικισμού, ο οποίος εγκαταλείφθηκε μετά τον εμφύλιο. Ως αίτια αναφέρθηκε το περίπλοκο ιδιοκτησιακό καθεστώς που φαίνεται ότι κατέστησε δυσχερή την επανακατοίκηση του αρχικού οικισμού.

Διάσπαρτη μεμονωμένη δόμηση:

Αν και πρόκειται για σημειακή αλλαγή, η μεμονωμένη δόμηση καταγράφηκε ως μια αλλαγή που επηρεάζει το τοπίο της Πρέσπας. Τόσο η παρόδια δόμηση σε αγροτική γη (Πατουλίδειο αθλητικό κέντρο, βενζινάδικα, φούρνος, κονσερβοποιείο, τολ και στέγαστρα για τα ζώα στα βοσκοτόπια, κατοικίες έξω από τον Λευκώνα), όσο και μεμονωμένα χαρακτηριστικά κτίρια, όπως ο Ιχθυογεννητικός Σταθμός κάτω από το Καλέ, το σιλό και ξηραντήριο στο Πλατύ και το ξενοδοχείο των Ψαράδων, καταγράφηκαν ως μεταβολές. Χρονικά οι μεταβολές αυτές ξεκίνησαν το 1967, με πρώτη κορύφωση επί της επταετούς δικτατορίας, δεύτερη κορύφωση με τα ΜΟΠ μεταξύ 1985 και 1987, ακολούθως την δεκαετία του 1990 και τέλος πολύ πρόσφατα, μετά το 2000. Οι αιτίες διαφέρουν ανά εποχή, με τα ΜΟΠ να συνδέονται με τα τολ και στέγαστρα για τα ζώα στα βοσκοτόπια των βουνών Βαρνούς και Σφήκα (τα πρώτα κτίρια που υπήρξαν σε περιοχές όπου δεν υπήρχε κανένα κτίριο πριν), τα «σεισμοδάνεια» του 1995 συνδέονται με κατοικίες, ενώ ο τουρισμός συνδέεται με τις νέες ξενοδοχειακές μονάδες εντός και εκτός οικισμών.

Εικόνα 5: Διάσπαρτη δόμηση στον κάμπο του Λαιμού ανάμεσα στα χωράφια. Αεροφωτογραφία της ΓΥΣ από το 1945 στα αριστερά και η ίδια περιοχή το 2015. Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο

Αλλαγές μεταξύ καλλιεργειών και βοσκοτόπων:

Στις αλλαγές που αφορούν στην αγροτική γη καταγράφηκαν μεταβολές μεταξύ καλλιεργειών, κυρίως επικράτηση της μονοκαλλιέργειας του φασολιού εις βάρος των σιτηρών και των αμπελώνων, καθώς και μεταβολές από καλλιέργειες σε βοσκότοπους και σε κοφτολίβαδα. Η μετατροπή σε βοσκότοπους και κοφτολίβαδα φαίνεται ότι γίνεται στις δεκαετίες του 1950 και 1960. Η εντατική καλλιέργεια φασολιού εμφανίζεται το 1980, αντικαθιστώντας σταδιακά τα σιτηρά που καλλιεργούνταν εκτεταμένα προηγουμένως, ενώ επικρατεί πλήρως τη δεκαετία του 1990 ως μονοκαλλιέργεια. Η μείωση του πληθυσμού λόγω της μετανάστευσης επηρέασε τις καλλιέργειες σε οριακές περιοχές που μετατράπηκαν σε βοσκότοπους, καθώς φαίνεται ότι η κτηνοτροφία ήταν πιο συμφέρουσα οικονομικά ως εκμετάλλευση. Αντίστοιχα, η καλλιέργεια φασολιού είχε καλύτερη οικονομική απόδοση από τα σιτηρά και αυτός είναι ο βασικός λόγος που επικράτησε στα πεδινά.

Νέοι δρόμοι – βελτίωση οδικού δικτύου:

Οι αλλαγές στο οδικό δίκτυο καταγράφηκαν από αρκετούς συμμετέχοντες ως μεταβολές που επηρέασαν το τοπίο. Ιδίως ο κάθετος άξονας της Εγνατίας Οδού που αποτελεί μια σχετικά πρόσφατη αλλαγή, η συνοριακή διάβαση της Κρυσταλλοπηγής, αλλά και η κατασκευή του κεντρικού σημερινού ασφαλτοστρωμένου δρόμου Πρεβάλι-Άγιος Γερμανός-Ψαράδες & Πύλη-Βροντερό, σε σύγκριση με τον παλιό που είχε κατασκευαστεί τη δεκαετία του 1960 και περνούσε μέσα από τα χωριά, έχουν αποτυπωθεί από τους συμμετέχοντες ως οι σημαντικότερες μεταβολές. Η σταδιακή μετατροπή του χωματόδρομου σε άσφαλο εντός των οικισμών και η πιο πρόσφατη κατασκευή πεζοδρομίων στην είσοδο του Λαιμού, αν και μικρότερες αλλαγές, είναι καταγεγραμμένες στη μνήμη των κατοίκων. Πρόκειται για μεταβολές που ξεκινούν τη δεκαετία του 1970 και φτάνουν μέχρι το σήμερα περιγράφοντας νέα, υπό εξέλιξη έργα, όπως η υπό κατασκευή πρόσβαση για την τελωνειακή διάβαση Λαιμού-Μάρκοβα Νόγκα. Πέραν της προσπάθειας εκμοντερνισμού που σηματοδοτούσε η βελτίωση του υφιστάμενου δικτύου και η ανάγκη δημιουργίας νέου δικτύου για την εγκατάσταση ανεμογεννητριών στη θέση Μόρος, δεν έχουν καταγραφεί συγκεκριμένες αιτίες που συνέβαλαν σε αυτές τις μεταβολές.

Εικόνα 6: Διάνοιξη του κάθετου άξονα διασύνδεσης μεθοριακού σταθμού στην Κρυσταλλοπηγή με την Εγνατία οδό. Αεροφωτογραφία της ΓΥΣ από το 2009 στα αριστερά και η ίδια περιοχή το 2015. Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο

Φορέας Υλοποίησης:

Εταιρεία:

Λιμναίες υποδομές:

Μια σειρά από έργα, όπως πλωτές προβλίες ή η πεζογέφυρα του Αγ. Αχιλλείου που έγιναν σε διαφορετικά σημεία της λίμνης Μικρής Πρέσπας, άλλαξαν κατά κύριο λόγο την προσβασιμότητα και τη σχέση μεταξύ χερσαίου και υδάτινου συστήματος για τους κατοίκους. Οι επεμβάσεις αυτές έγιναν από το 2000 και μετά. Μια αλλαγή που επηρέασε τη σχέση μεταξύ των δύο λιμνών και επίσης καταγράφηκε από τους συμμετέχοντες ήταν το θυρόφραγμα της Κούλας. Το πλαίσιο στο οποίο διαδραματίστηκαν αυτές οι αλλαγές δεν αναλύθηκε στο εργαστήριο.

Εικόνα 7. Πριν και μετά την κατασκευή της πεζογέφυρας του Αγίου Αχιλλείου

Δημιουργία αιολικού πάρκου – χιονοδρομικού κέντρου:

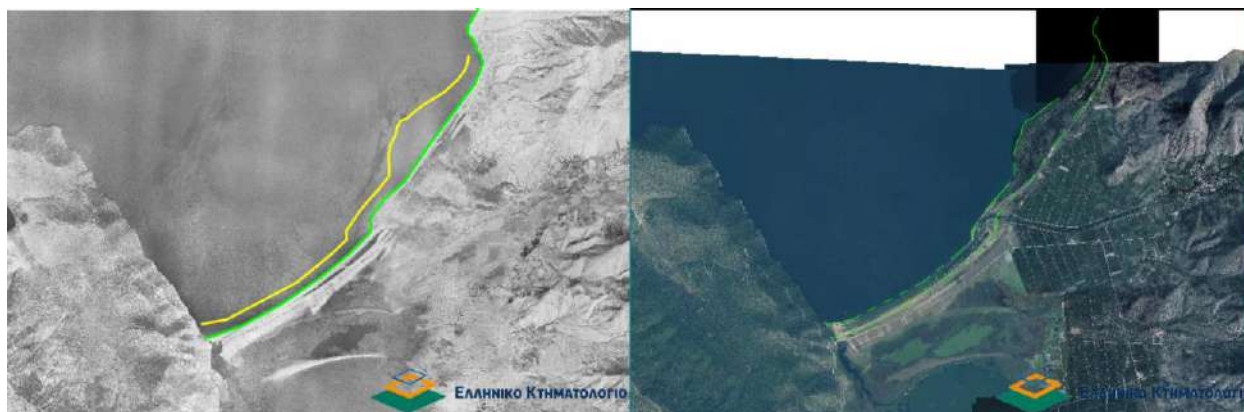
Δυο επεμβάσεις μεγάλης κλίμακας που καταγράφηκαν ήταν η δημιουργία του αιολικού πάρκου και του χιονοδρομικού κέντρου που αφορούν στην περιοχή του Πισοδερίου. Το χιονοδρομικό κέντρο στη Βίγλα Πισοδερίου δημιουργήθηκε το 1967 και καταγράφεται ως μια κρατική πολιτική ενίσχυσης του τουρισμού, ενώ το αιολικό πάρκο στον Βαρνούντα κατασκευάστηκε τη δεκαετία του 2010.

Εικόνα 8: Το νέο αιολικό πάρκο στον Βαρνούντα. Αεροφωτογραφία της ΓΥΣ από το 2009 στα αριστερά και η ίδια περιοχή το 2015. Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο

Αλλαγές στη στάθμη της λίμνης – αύξηση του καλαμιώνα:

Στις αλλαγές που αφορούν τη σχέση μεταξύ του υδάτινου και του χερσαίου στοιχείου εντάσσονται η πτώση της στάθμης της λίμνης της Μεγάλης Πρέσπας και η αντίστοιχη αύξηση της χερσαίας έκτασης, που με τη σειρά τους έχουν οδηγήσει στην απώλεια της πλαζ στην Κούλα και στην εμφάνιση του παραλίμνιου δάσους σημύδας. Επίσης, η επέκταση του καλαμιώνα σε διάφορα σημεία της λίμνης Μικρής Πρέσπας καταγράφηκε από τους συμμετέχοντες που περιέγραψαν τη σχέση με το υδάτινο στοιχείο στο παρελθόν. Οι αλλαγές αυτές παρατηρούνται ότι ξεκινούν τη δεκαετία του 1980, οπότε και υπάρχουν μνήμες από την πλαζ της Κούλας, και αντίστοιχα για την περιοχή της Μικρολίμνης, όπου ο καλαμιώνας καταλάμβανε μικρότερη έκταση. Οι λόγοι που συνέβαλαν στην υποχώρηση της στάθμης αναφέρθηκαν παραπάνω.

Εικόνα 9: Η αλλαγή της στάθμης της λίμνης της Μεγάλης Πρέσπας. Αεροφωτογραφία της ΓΥΣ από το 1945 στα αριστερά και η ίδια περιοχή το 2015. Με κίτρινη γραμμή στην φωτογραφία του 1945 φαίνεται η όχθη του 2015. Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο

Η μείωση της κτηνοτροφίας καταγράφεται ως ένας παράγοντας που επηρέασε τόσο τη δάσωση των νέων χερσαίων εκτάσεων που εμφανίστηκαν με την υποχώρηση των υδάτων, όσο και την αύξηση του καλαμιώνα, για την οποία αναφέρθηκε επίσης ως πιθανή αιτία ο ευτροφισμός της λίμνης. Πέραν των κτηνοτρόφων που μείωσαν ή εγκατέλειψαν τη βόσκηση σε αυτές τις περιοχές, ως εμπλεκόμενοι σε αυτές τις μεταβολές αναφέρονται και κρατικοί παράγοντες μέσω της απουσίας διαχείρισης αλλά και της πολιτικής υδάτων στην πλευρά της Αλβανίας.

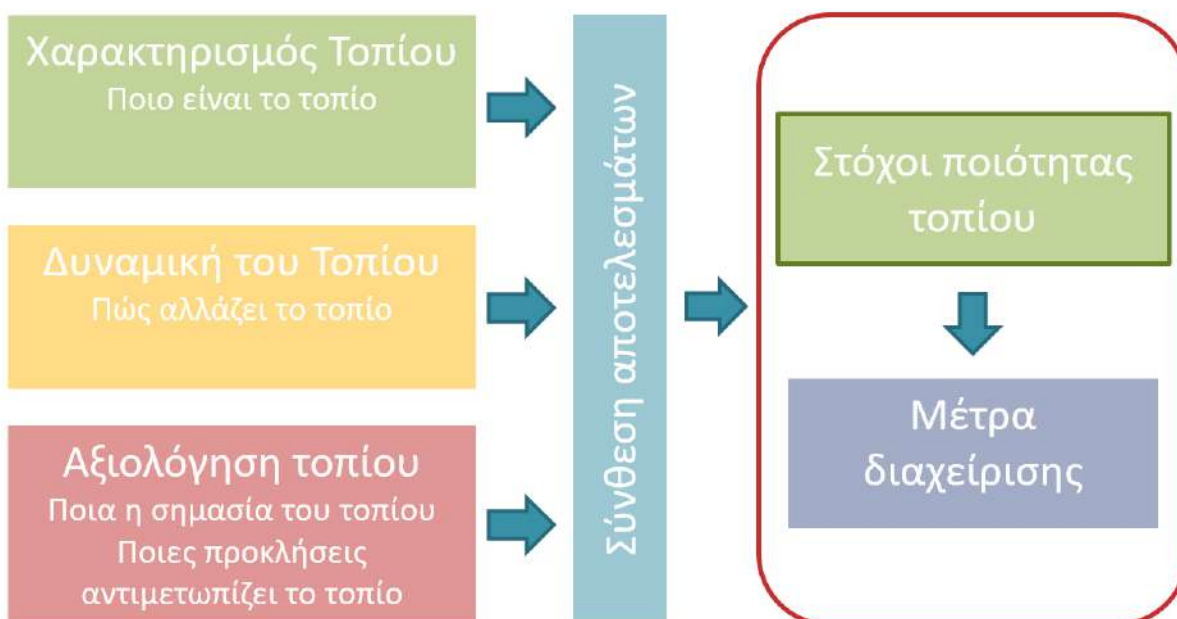
5. Επόμενα Βήματα

Τα αποτελέσματα του εργαστηρίου μας δίνουν μια άποψη των αλλαγών που έγιναν στην περιοχή των Πρεσπών τα τελευταία 70 χρόνια και πώς αυτές αποτυπώθηκαν από τους συμμετέχοντες. Η πλήρης αποτύπωση των αλλαγών απαιτεί, πέραν της καταγραφής των γνώσεων των κατοίκων και των φορέων της περιοχής, μια δευτερογενή ανάλυση μέσα από τη διαθέσιμη επιστημονική βιβλιογραφία αλλά και με τη χρήση μέσων τηλεπισκόπησης. Το εργαλείο όμως της συμμετοχικής χαρτογράφησης αποκαλύπτει τις αλλαγές αυτές μέσα από τα μάτια των ανθρώπων που τις βίωσαν ή τις γνώρισαν μέσα από τις εμπειρίες των άλλων. Η γνώση αυτή περιέχει μεταξύ άλλων και πληροφορίες για τους παράγοντες και τις αιτίες που οδήγησαν στις αλλαγές, δίνοντας μια εκ των έσω πληροφόρηση για το πλαίσιο που γίνονται οι αλλαγές στο τοπίο.

Η καταγραφή των αλλαγών του τοπίου αποτελεί ένα από τα τρία μέρη της μελέτης τοπίου, μαζί με τον χαρακτηρισμό και την αξιολόγησή του, που συνδυάζουν βιβλιογραφική-χαρτογραφική ανάλυση και επιτόπιες καταγραφές και συνεντεύξεις με τους κατοίκους και τους επισκέπτες. Ήδη, συνεργάτες της ΕΠΠ συναντούν κατοίκους στην περιοχή και καταγράφουν:

- Τα χαρακτηριστικά των περιοχών σύμφωνα με την εμπειρία τους
- Τα στοιχεία των περιοχών που είναι σημαντικά για αυτούς

Οι διαδικασίες αυτές αναμένεται να ολοκληρωθούν μέσα στο προσεχές διάστημα. Η σύνθεση των αποτελεσμάτων θα αξιοποιηθεί ως βάση συζήτησης για τη διατύπωση των στόχων ποιότητας του τοπίου της περιοχής.

Εικόνα 10: Η μεθοδολογία της μελέτης τοπίου για την Πρέσπα.

Οι στόχοι ποιότητας του τοπίου ορίζονται ως «η διαμόρφωση των προσδοκιών του κοινού από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των τοπίων και του περιβάλλοντός τους» (Ν.3827, άρθρο 1, παρ.γ). Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, κάθε κράτος αναλαμβάνει να ορίσει τους στόχους ποιότητας τοπίων για τα τοπία που έχουν αναγνωριστεί και εκτιμηθεί, έπειτα από δημόσια διαβούλευση.

Πρόκειται για μια σημαντική διαδικασία, ακριβώς γιατί προβλέπει την ενεργό συμμετοχή της κοινότητας στη συζήτηση για το μέλλον του τοπίου στο οποίο ζει και δραστηριοποιείται. Το MedINA και η ΕΠΠ, στοχεύοντας στην ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών σε αυτή τη διαδικασία, προγραμματίζουν ένα ακόμα εργαστήριο, με τη συμμετοχή των κατοίκων και φορέων που συμμετείχαν στο πρώτο εργαστήριο την άνοιξη του 2022, προκειμένου να καθοριστούν από κοινού οι στόχοι ποιότητας για την περιοχή, τόσο στο επίπεδο του Δήμου, όσο και των επιμέρους ενοτήτων τοπίου που αναγνωρίστηκαν μέσω της διαδικασίας χαρακτηρισμού.

Βάσει των στόχων ποιότητας θα καθοριστούν στη συνέχεια από την ομάδα του έργου προτάσεις για ειδικότερα μέτρα διαχείρισης για την προστασία, ανάδειξη και διαχείριση του τοπίου της Πρέσπας, με αναφορά σε συγκεκριμένους τομείς και εργαλεία σχεδιασμού.

Περισσότερες πληροφορίες:

Αλεξία Ζαφειροπούλου, Μεσογειακό Ινστιτούτο για τη Φύση και τον Άνθρωπο (MedINA), email: alexia@medina.org, τηλ: 2103611001

Ελένη Σολάκη, Εταιρία Προστασίας Πρεσπών, email: e.solaki@spp.gr, τηλ.: 2385051233